

13/5

Tankeförvirring: Albert Camus

CAMUS, vid ännu inte fyrtio års ålder världsberömd som romanförfattare och dramatiker, har utom en del mindre essäer skrivit två böcker med filosofiska anspår: "Myten om Sisyfos" (1943, på svenska 1947) och *Människans revolt* (L'homme revolté, 1951), nu utkommen i en god svensk översättning av docent Gunnar Brandell (Bonniers, 19:50 kr.). Den första boken, helt kort, framstod mera som en personlig bekännelse, som en dikt kring några begrepp; de flesta läsare torde inte ha tagit den teoretiska förkunnenheten så allvarligt. Med den andra boken, 400 sidor tjock och späckad med referat, analyser och generalisationer, är det tydligt att Camus menar allvar; han anser sig helt enkelt, enligt sin egen formulering, ha löst "den moderna människans" problem. Prestationen svarar, mildt talat, inte mot anspåren. Man förs in i en egenartad och slutna värld, där begreppen ofta har föga gemenskap med det allmänna språkbruket; dessa begrepp används dessutom i vaga, skiftande och motsägande bemärkelser, och de resonemang i vilka de exerceras är lika dunkla som glidande. Även den som å ämbetsvägnar läst åtskillig politisk ideologi känner sig här stå inför ett märkligt utslag av ambitiös och trägen tankeförvirring.

Ett nyckelord hos Camus, som återfinnes redan i ungdomskriften "Noces" (1938), är det "absurda". Det finns ingen Gud, ingen "objektiv" moral, ingen "mening" i tillvaron, men det mänskliga medvetandet begär normer, sammanhang, värderingar — den spänning mellan insikt och längtan som här föreligger kallar Camus det absurda eller absurditeten i den moderna människans ställning. Samtidigt förklarar utan någon motivering detta absurda vara ett värde, det högsta värdet; absurditeten ger människan frihet att handla (jfr Sartre och den rena existentialismen). Självmord är otillåtet, ty därmed dödas det absurda; "medvetandet måste självt vara levande, annars kan det inte komma fram till att livet är absurd", "den absurda människan måste uttömma allt i livet och uttömma sina egna resurser". Huvudsaken är att leva så länge som möjligt för att känna absurditeten så länge som möjligt; därför är ett liv på sextio år värdefullare än ett på fyrtio.

Albert Camus.

Ett annat nyckelord är revolten eller revolutionen (ibland skiljer Camus på dessa begrepp, men i ett referat kan den saken förbigås). Revolten kan sägas vara det aktiva uttrycket för absurditeten eller en protest mot det absurda. Den metafysiska revolten innebär att den enskilda människan söker komma fram till en norm, en värdering, trots sin insikt. Man proklamerar människan nästan som Gud, den gränslösa egoismen, de starkas rätt att härska, hyllar brottet och ondskan i ursinnig desillusion. De gestalter som här åberopas är markis de Sade (som under senare år blivit en uppskattad symbolgestalt i fransk debatt), anarkisten Stirner, Nietzsche, några surrealisterna. Som ett bidrag till den aggressiva ateismens psykologi är Camus notiser, framför allt citaten, på denna punkt av intresse.

Huvudparten av den senaste boken ägnas emellertid den historiska revolten, och det är här Camus gör anspråk på att komma med nya tankar och nya lösningar. Med sin analys säger sig Camus vilja klarlägga revolten eller revolutionen, sådan den faktiskt framträtt i historien, men i själva verket endast utvidgar han området för sin speciella begreppsmystik. Den historiska revolten förklaras nämligen vara en kollektiv eller universell motsvarighet till den metafysiska revolten, en konsekvens alltså av absurditeten. "Drivfjädrarna... är ett nej till döden, ett behov av sammanhang och klarhet." "En revolution riktar sig alltid mot gudarna... Den innebär ett krav, som människan ställer på sitt öde; den fattiges krav är bara en förevändning." "I själva verket är revolutionen (den historiska) bara den metafysiska revoltens logiska följd." Då fransmännen dödade Ludvig XVI 1793 förelåg i grunden "ett överlagt gudamord"; de ryska revolutionärer som förberedde bolsjevismen betecknas som "gudadödar".

Då revolten definieras på detta sätt, blir den självfallna konsekvensen att Camus måste underkänna de flesta revolutioner såsom icke fallande inom definitionens ram. Detta sker också, mes-

tadels i tysthet. De engelska revolutionerna under 1600-talet och den amerikanska under 1700-talet omnämns inte ens (om debatten i de anglosaxiska länderna tycks Camus vara helt okunnig); samma tystnad sveps kring exempelvis revolutionerna 1848 och 1918. En annan konsekvens, lika förödande för framställningen som historisk undersökning, är att de revolutioner som får vara med måste förvanskas. Politiska, ekonomiska och sociala konflikter berörs inte. Den franska revolutionen förvandlas till en metafysisk revolution av den art Camus accepterar genom att Saint-Just, och praktiskt taget endast Saint-Just, uppkallas som vittne för vad det gällde. De ryska revolutionsrörelserna under 1800-talet behandlas på samma sätt; några extrema uttalanden av några extremister blir bevis för den "metafysiska" beskaftenheten i motiv och syften. Ernst Jünger — som inte var nazist — blir huvudvittnet för den nazistiska åskådningen.

Men det blir ännu värre. De fascistiska och nazistiska revolutionerna räknas i regel med i redogörelsen — några faktiska revolutioner måste dock få tillträde till historien. Men plötsligt deklarerar föraktfullt att dessa revolutioner inte var universellt inriktade och alltså inte förtjänar namnet. "Den tyska revolutionen hade ingen framtid, trots att det kunde synas så. Den var bara en primitiv stormlöpning som medförde större härjningar än dess syfte betingade... Med orätt tillade sig Hitler äventyret namnet revolution." Det blir knappast mer än en enda äkta revolution kvar, den kommunistiska. Den ryska kommunismen har "tagit på sig den metafysiska strävan som denna bok handlar om: att efter Guds död upprätta ett samhälle där människan slutligen blir Gud... För första gången i historien hände det här att en lära och en rörelse, stödd på ett väpnat imperium, sätter som mål framför sig den slutliga revolutionen." Camus bok avslöjar sig som en stridskrift mot kommunismen.

Detta angrepp finns ej skäl att närmare gå in på. I stort sett är

tänkarna banala, även om de genom den komplicerade formen, de speciella orden och det högtidliga i hela framträdandet ofta närmar sig den obegriplighet som sätter skräck i läsaren. Vad som Camus framför allt understryker är att kommunismens hänvisning till historien, till framgången som enda legitimation (utifrån den hegelmarxiska framstegsmetafysiken) innebär att den saknar ett värde att spela ut; den säger sig helt enkelt vara segrarens lära. Synpunkten är irte ny, och det ligger något i den, men inte mycket; kommunismen uppträder utan tvivel med värderingar, om också deras totala realiserande ställs på framtiden; å andra sidan kan det sägas att alla revolutionära rörelser kombinerar tro på värden med tro på seger och att kommunismen på denna punkt blir i någon mån originell blott genom de extravaganta formuleringarna från Hegel och Marx.

Till slut kommer den allra äktaste revolutionen: Camus egen åskådning. Trots att jag avsluter mig till det mesta han säger, finner jag denna del av boken vara den otvivelstämsta. Camus presenterar helt enkelt våra vanliga demokratiska värderingar, samarbete, hygglighet, politisk frihet, kompromissvilja, som det revolutionära (till och med den nordiska fackföreningsrörelsen får vara med), och detta sker med en pompös retorik som är svår att fördrå. Här åberopas rent av "Medelhavstraditionen" som räddare mot tyskar och ryssar. "Vi människor från Medelhavet har slungats in i ett Europa utan värdighet" — sådana olidliga flasker fyller de sista sidorna. Här märker man än tydligare än förut hur fast Camus är i den metafysiska svulst som frodas främst i Frankrike, Tyskland och Ryssland.

Tänkare som tänker fel hör till våra eviga följeslagare och läromästare. Hör Camus till den gruppen, till Schopenhauers och Nietzsches grupp. Nej, förvisso inte, det finns för litet originalitet och glans även i hans galnaste prestationer. Sitt intresse, sitt mycket begränsade intresse, får de båda böcker det här närmast gäller dels genom en rad lysande formuleringar, dels genom att de bidrar till förståendet av Camus rent skönlitterära arbeten (i detalj påpekat av de Luppé i hans bok om Camus). Ty att Camus är en förvirrad tänkare gör honom inte mindre betydande som gestaltskapande konstnär.

HERBERT TINGSTEN